

Передмова Ребекки Хармс

«Є дві вагомих причини, через які не можна забути цю трагедію. По-перше, якщо ми забудемо про Чорнобиль, зросте ризик подібних технологічних і екологічних катастроф у майбутньому. По-друге, більше семи мільйонів таких самих, як ми, людей, не можуть дозволити собі забути. Вони й понині страждають, страждають щодня, у результаті події, що сталася 14 років тому. Безсумнівно, спадок Чорнобиля залишиться з нами й з нашими нащадками на багато поколінь уперед».

Кофі Аннан,
Генеральний секретар ООН, квітень 2000 р.

«Ми ще не мали системи уяви, аналогій, слів або досвіду для Чорнобильської катастрофи.»
Світлана Алексієвич,
білоруська письменниця

У серпні 1986 року, через чотири місяці після Чорнобильської катастрофи, Моррис Розен, керівник управління ядерної безпеки Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ), розташованого у Відні, заявив: «Навіть якби катастрофа, подібна Чорнобильській, відбувалася щорічно, я б усе одно вважав атомну енергію цікавим видом енергії, що виробляється».¹ Після того, як гігантський вибух і жахлива десятиденна пожежа рознесли по всій планеті радіацію, що у двісті разів перевищила сумарний викид при вибухах атомних бомб у Хіросімі й Нагасакі, після евакуації більш ніж ста тисяч чоловік головна офіційна особа МАГАТЕ з питань ядерної безпеки вважала щорічне повторення такої катастрофи прийнятною гіпотезою. Він була наймогутнішим чиновником МАГАТЕ в сфері ядерної безпеки з 1981 по 1996 рік, коли він пішов на пенсію, будучи заступником Генерального директора з ядерної безпеки. Разюче.

Післячорнобильське висловлення Розена проливає особливе світло на програмну заяву МАГАТЕ, згідно з якою це агентство «розробляє стандарти ядерної безпеки й на їх основі сприяє досягненню й підтримці високого рівня безпеки при використанні атомної енергії, а також захисту здоров'я людини й навколишнього середовища від іонізуючої радіації». Це лякає.

Коли у вересні 2005 року МАГАТЕ опублікувало дві доповіді про наслідки Чорнобильської катастрофи для навколишнього середовища (координатор - МАГАТЕ) і про вплив на здоров'я (координатор - Всесвітня організація охорони здоров'я, ВООЗ), у багатьох людей і неурядових організацій виникли підозри щодо намірів і змісту цих документів. МАГАТЕ не є нейтральним. Його основна роль, як зазначено на веб-сайті агентства, полягає у «сприянні безпечним, надійним і мирним ядерним технологіям». Міжвідомча координація з ВООЗ під керівництвом МАГАТЕ - не збіг обставин. В угоді між цими організаціями від 1959 року передбачено: «Якщо одна з організацій пропонує ініціювати програму або захід на тему, що становить або може становити істотний інтерес для другої організації, перша сторона консультується з другою з метою врегулювання даного питання за допомогою взаємної згоди». Термін добре підібраний - «з метою врегулювання питання».

Для швейцарського лікаря Мішеля Ферне наслідки ясні: «Ця угода пояснює, чому план дій ВООЗ із Чорнобиля (IPHECA)², запущений у дію тільки через п'ять років після катастрофи, був розроблений МАГАТЕ; вона пояснює, чому матеріали конференції ВООЗ із Чорнобиля (Женева, 1995 р.) так і не були опубліковані й чому в міжвідомчій доповіді ООН з Чорнобиля³ стверджується, всупереч всім доказам, що в результаті Чорнобильської аварії загинуло 32 людини, 200 були опромінені й 2000 чоловік (причому тільки діти й підлітки) одержали рак щитовидної залози, причому це цифри МАГАТЕ й НКООНДАР⁴, а не ВООЗ і УКГВООН⁵».

¹ Le Monde, 28 серпня 1986 р.

² Міжнародна програма з медичних наслідків Чорнобильської аварії.

³ Датована 6 лютого 2002 р.

⁴ Науковий комітет ООН з впливу атомної радіації.

⁵ Управління ООН з координації гуманітарних питань.

5 вересня 2005 року МАГАТЕ опублікувало прес-реліз під заголовком «Чорнобиль: справжній масштаб аварії», у якому стверджується: «Від радіаційного опромінення в результаті аварії на Чорнобильській атомній електростанції майже 20 років тому в остаточному підсумку можуть загинути до 4000 чоловік - такого висновку дійшла міжнародна група вчених, до складу котрої входять понад 100 осіб».

Ця заява МАГАТЕ, яку широко процитували міжнародні засоби масової інформації, викликала протест серед незалежних експертів і екологічних організацій, на думку яких у згаданому прес-релізі були скандально зменшені справжні масштаби катастрофи. Проте, серйозної наукової критики не було.

Я вирішила доручити провести незалежний аналіз доповідей МАГАТЕ/ВООЗ, щоб уточнити наукову основу цих тверджень. У вас у руках – результат цього дослідження, **«Інша доповідь про Чорнобиль», або TORCH**, підготовлена Іеном Фейрлі та Девідом Самнером. Зі зроблених ними висновків стає ясно, що МАГАТЕ дійсно обнародувало істотно недостовірну заяву про висновки ВООЗ відносно наслідків катастрофи для здоров'я, у яких прогнозується близько 9000 надлишкових смертей від раку, а не 4000. За іншими оцінками, однак, смертність тільки від раку становить від 30 до 60 тисяч випадків, причому більшість їх, за прогнозами, припадає на території *за межами* країн, найбільш уражених наслідками аварії – України, Білорусі й Росії. У доповіді TORCH фактично показано також, що викид радіоактивності з реактора був більшим, ніж вважали раніше, і що більше половини радіоактивних опадів осіло в Європі за межами колишніх радянських республік.

У прекрасній післямові відомого українського експерта, професорки Ангеліни Нягу, президента розташованої в Києві асоціації «Лікарі Чорнобиля», висвітлено ряд додаткових питань, які не порушені в основній доповіді, але які підкреслюють масштаб драми, що відбувається. За оцінками українських експертів, наприклад, сумарний економічний збиток для України складе до 2015 року 200 млрд. доларів. Для порівняння: ВВП України в 2001 році дорівнював 37 млрд. доларів. У 1992 році Україна витратила 15% свого державного бюджету на ліквідацію наслідків Чорнобильської катастрофи. У наступні роки ця цифра впала до 5%, однак багато питань усе ще залишаються невирішеними. Деякі з них є надзвичайно терміновими: наприклад, близько 10 тисяч чоловік продовжують жити в зонах обов'язкової евакуації.

Ця доповідь не може компенсувати 20 років систематичного зменшення, таємності, дезінформації й недостатнього розуміння наслідків Чорнобильської катастрофи, але вона все ж таки робить істотний внесок у краще розуміння того, що ставиться на карту, коли ядерна промисловість та її лобі, а також деякі політичні лідери намагаються змусити нас погодитися на новий раунд атомного божевілля. Вражає те, наскільки сектор енергетики - і на Сході, і на Заході - не мав своєї власної перебудови, наскільки в ньому була відсутня гласність. Обов'язок політичних лідерів - ініціювати дебати з енергетичної політики та, на відзначення 20-літньої річниці катастрофи, що ніколи не буде забута, гарантувати по-справжньому демократичний процес прийняття рішень, у якому буде врахований досвід минулого в ім'я побудови сталої енергетики майбутнього для всіх.

Наслідки Чорнобильської катастрофи ще далеко не зм'якшені, навіть на технічному рівні. Стан реакторного майданчику, особливо що стосується видалення відпрацьованого палива й відходів з інших трьох блоків ЧАЕС, спричиняє значні додаткові ризики, які мають усуватися в дуже складних радіологічних умовах. Втім, проблеми ядерних відходів і забруднення, багато з яких є результатом діяльності, що велася десятиліття тому, усе ще очікують на дороге рішення в багатьох куточках світу. Ніхто не може гарантувати, що завтра не трапиться нова катастрофа чорнобильського масштабу або ще серйозніша. У більшості країн значна більшість людей не хоче нових атомних електростанцій. Пора вже промисловим, економічним і політичним лідерам прислухатися. Не потрібно більше Чорнобилів.